

Центральна міська публічна
бібліотека
Організаційно – методичний відділ

Впровадження універсальної десяткової класифікації в практику роботи публічних бібліотек

Методичні рекомендації

Краматорськ, 2017р.

Впровадження Універсальної Десяткової Класифікації в практику роботи публічних бібліотек: метод. рекомендації / [уклад. Т.М.Кириленко]; Центральна міська публічна бібліотека. – Краматорськ: Центральна міська публічна бібліотека, 2017. - 12с.

Методичні рекомендації встановлюють основні аспекти, загальні правила і вимоги щодо впровадження УДК в практику роботи публічних бібліотек.

Видання призначене для використання для систематизаторів та фахівців, які вивчають УДК.

Шановні колеги!

Пропонуємо вашій увазі методичні рекомендації з упровадження УДК в практику роботи бібліотек. Сподіваємося, матеріал, викладений у посібнику допоможе у вашій роботі.

Ресурси та джерела для впровадження та застосування УДК:

1. Офіційні матеріали:

Постанова Кабінету Міністрів України № 177 від 22 березня 2017 року «Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десяткової класифікації»

2. Нормативні матеріали:

ДСТУ 6096:2009 (ГОСТ 7.90–2007, MOD). Універсальна десяткова класифікація. Структура, правила ведення та індексування. – Чинний з 2009.07.01. – Вид. офіц. – Київ : Держспоживстандарт, 2009. – III, III, 22 с. – (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи) (Національний стандарт України) (Стандарт не поширюється на індексування художньої літератури для масових бібліотек.)

3. Класифікаційні таблиці

- Universal Decimal Classification [Електронний ресурс] : [національний еталон УДК українською мовою] // Universal Decimal Classification : [веб-сайт Консорціуму УДК]. — Режим доступу ознайомитись із веб-версією скорочених таблиць УДК українською мовою: <http://www.udcsummary.info/php/index.php?tag=0&lang=uk#> (або)

- Універсальна десяткова класифікація онлайн українською мовою на сайті Консорціуму УДК (Гаага, Нідерланди):

<http://www.udcsummary.info/php/index.php?lang=uk&pr=Y>

- Універсальна десяткова класифікація [Електронний ресурс] // Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова» : [веб-сайт]. — Режим доступу: http://www.ukrbook.net/UDC/UDC_1.html, вільний. — Назва з екрана.

- "Видання УДК" (доступно для завантаження!) за посиланням http://ukrbook.net/UDC/UDC_vydannya.html

- "Сторінка систематизатора" за посиланням http://ukrbook.net/UDC/UDC_1.html

- Універсальна десяткова класифікація (УДК) [Електронний ресурс] / О. М. Збанацька // Українська бібліотечна енциклопедія : [веб-сайт]. — Режим доступу: <http://ube.nplu.org/article> /Універсальна десяткова класифікація (УДК), вільний. — Назва з екрана.

- Універсальна десяткова класифікація: <http://www.terioshkola.org.ua/ua/library/udc.htm>

4. Інформаційна підтримка упровадження УДК

- Веб-сайт Книжкової палати України, сторінка “Індекс УДК”: http://www.ukrbook.net/UDC_posluga.html

Ви зможете дізнатися зі сторінки:

- **Про те, що таке УДК,**
- **її власників,**
- **термінологію,**
- **видання українською мовою,**
- **семінари в Україні й світі,**
- **методику складання індексів,**
- **посилання на скорочені таблиці УДК on-line**
- **і ще багато чого іншого.**

- Спільнота **Facebook** «Універсальна десяткова класифікація (УДК) в Україні»:

<https://www.facebook.com/groups/1810154329247023/>

публікуються новини і повідомлення про упровадження УДК в Україні

5. Методичні матеріали

- На VII Міжнародній конференції «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта: європейські орієнтири» (організатори конференції: Українська бібліотечна асоціація та Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв), яка відбулася 1–4 березня 2017 року в смт. Славське Львівської області, був презентований результат роботи робочої групи «Впровадження УДК в практику роботи наукових та публічних бібліотек» : https://www.youtube.com/watch?v=A4bNIJLgs_Q

- Універсальна десяткова класифікація (УДК) : методичні рішення для понять з відсутніми прямими індексами / [уклад.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — К. : Кн. палата України, 2012. — 20 с.

Видання містить методичні рішення, прийняті Книжковою палатою України для понять, на які в таблицях УДК відсутні прямі індекси. В індексах для понять враховано зміни та доповнення до УДК станом на 2009 рік.

- Напрацювання Національної бібліотеки України для дітей, а саме - матеріали заняття 24 Віртуальної школи каталогізатора "Універсальна десяткова класифікація (УДК): знайомимось, вивчаємо, впроваджуємо": <http://chl.kiev.ua/default.aspx?id=7991>

- Універсальна десяткова класифікація (УДК) : методичні рішення для понять з відсутніми прямими індексами / [уклад.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — К. : Кн. палата України, 2012. — 20 с.

- Визначення індексів УДК для наукових документів: метод рекомендації/[уклад.:М.Й.Ахвердова та ін.];Держ наук. Установа «Кн. Палата України ім.Івана Федорова».-Вид.2-ге, без змін – Київ: Кн.палата України, 2017.-32с.

- Таблиця зіставлення індексів УДК і ББК;

- Короткий тлумачний словник термінів з УДК;
- Систематизація документів: презентація / І. Г. Лобановська; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Режим доступу: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2017/06/systematization_of_documents-1_2017.ppsx

6 Побудова та властивості УДК

УДК є міжнародною системою класифікації документів. Вона відповідає найістотнішим вимогам до класифікації (міжнародність, універсальність) та надає можливість відображати новітні досягнення науки та техніки без будь-яких змін у її структурі.

В основі структури УДК – **принцип десяткових дробів**. Для позначення відділів застосовуються арабські цифри. Індеси УДК побудовані так, що кожна наступна цифра, що приєднується до індексу, не змінює попереднє значення, а лише уточнює, визначаючи більш конкретне поняття.

Таблиці УДК розподілені на **основні та допоміжні**.

За структурою УДК – ієрархічна комбінаційна система, яка містить **основну таблицю, допоміжні таблиці й абетково-предметний покажчик**. Відповідно до десяткової системи всю сукупність знань розділено на десять основних класів:

0 Загальний відділ

1 Філософія. Психологія

2 Релігія. Теологія (богослов'я)

3 Суспільні науки

4 (вільний з 1961 р.)

5 Математика. Природничі науки

6 Прикладні науки. Медицина. Техніка

7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт

8 Мова. Мовознавство. Художня література. Літературознавство

9 Географія. Біографії. Історія

Структура індексації в УДК логічна, кожен наступний знак в індексі відображає рівень класифікації. На першому ступені індекси однозначні, на другому — двозначні, на третьому — тризначні і т. д. Завдяки такій побудові індекси можуть легко розширюватися, деталізуватися і, навпаки, згортатися, стискатися.

Клас 0 групує матеріали з питань організації наукової роботи, науково-технічної інформації, писемності, інформаційних технологій, бібліографії й бібліотечної справи, журналістики тощо.

Клас 1 згруповано матеріал щодо історії філософії, категорій і методів філософії, філософських систем і концепцій (ідеалізму, матеріалізму, соціалістичних учень, марксизму тощо). Він компонує літературу з питань загальної психології, психології окремих видів діяльності, віку та статі, парапсихології, гіпнотизму, психотехніки. Крім того у класі 1 розміщено літературу з питань окультизму (алхімії, магії, астрології, гороскопів, спиритизму тощо), хоча частково ці поняття відображені у класі 2.

Клас 2 розміщено документи з питань теорії релігії, релігійної практики окремих релігій та релігійних систем від доісторичних до сучасних.

Клас 3 слугує для групування матеріалів щодо теорії та методології суспільних наук, статистики, демографії, соціології, політики, економіки, права, державного адміністративного управління, військової справи, соціальної допомоги та страхування, освіти та етнографії тощо.

Клас 5 відображає науки, об'єктом дослідження яких є природа, з метою подальшого практичного використання результатів цих досліджень. Висвітлюються питання теоретичного характеру, дослідження загальних законів математики, фізики, хімії, біології тощо.

Клас 6 відображає питання технології різних галузей промисловості, виробничі процеси, конструкцію обладнання,

роботу транспорту і транспортних засобів, сільське господарство.

Клас 7 розміщено документи з питань мистецтва, декоративно-прикладного мистецтва, спорту, ігри.

Клас 8 складений відповідно до таблиць «Загальні визначники мови». Індеси для відсутніх у класі 8 мов можна взяти там само.

Клас 9 містить матеріали з питань археології, географічних та історичних наук тощо.

Під час пошуку і визначення індесів УДК для документів систематизаторам часто доводиться стикатись з проблемними випадками, коли певне поняття чи тема не відображені в таблицях УДК у вигляді прямого індесу. На жаль, у таблицях УДК, як і в будь-яких інших класифікаціях, неможливо позначити всі поняття прямими індесами, однак універсальні можливості УДК передбачають створення нових індесів для понять, не представлених у таблицях, за допомогою комбінування класів, застосування загальних і спеціальних визначників. Для цього і створені допоміжні таблиці.

7 Допоміжні таблиці

В УДК, крім основної, є допоміжні таблиці визначників, які використовують для подальшої деталізації індесу. Комбінуючи індеси основної таблиці з визначниками, можна отримати велику кількість складних індесів, що розширює діапазон класифікації в цілому. Визначники поділяються на дві групи: **спеціальні та загальні**.

Загальні визначники відображають загальнопоширені характеристики, тобто ті, що застосовуються у всіх або багатьох розділах таблиць.

Загальні визначники можна приєднувати до будь-якого індесу основної таблиці УДК.

Існує дві групи загальних визначників: **незалежні та залежні**. При потребі незалежні визначники, а саме

визначники **мови, форми, місця, народів та часу**, можуть використовуватися як самостійні індекси, зокрема, якщо потрібно визначити тільки аспекти місця при складанні картотеки.

Загальні визначники **мови** містять класифікацію мов. Їх використовують також для позначення багатомовних документів та перекладів з різних мов. Їхній розпізнавальний символ = (знак Рівності),

Загальні визначники **рас, народів та етнічних груп** близькі до визначників мови. Їх утворюють із загальних визначників мови, уміщених у круглі дужки, та використовують для позначення національностей, народностей або етнічних груп.

Загальні визначники **форми документів** мають символ (0...). Їх застосовують для класифікації документів за формою і характером викладу: підручник, стаття, довідник, словник, патент, тощо.

Загальні визначники **місця** мають символ (1/9). Їх застосовують для відображення географічного або територіального аспекту, в якому розглядається тема. Вони дають змогу виділяти місце і простір взагалі, фізико-географічні області та зони, ріки, моря, океани, країни тощо. Вони приєднуються до індексу будь-якого розділу

Загальні визначники **часу** мають символ "...". Їх застосовують для утворення підрозділів за хронологічним принципом. Тисячоліття позначається однією цифрою, століття – двома, десятиліття – трьома, рік – чотирма. Перше століття нашої ери позначено двома нулями "00", тому кожне цифрове позначення визначника на одиницю менше цифрового позначення століття.

Для визначення періоду часу вказуються роки початку і кінця періоду через косу риску.

Загальні визначники з **дефісом** мають символ -0. Існує чотири види таких визначників:

-02 Властивості (Вона містить групи властивостей існування, відношення, простору, якості, походження, величин, розмірів, форми, руху, розвитку, послідовності) тощо).

-03 Матеріали (застосовуються для позначення матеріалів або компонентів, з яких виготовлено предмети або виробу. Їх використовують в усіх розділах УДК, коли аспект матеріалу є другорядною ознакою щодо змісту предмета.

-04 Процеси (містять часто вживані загальні поняття, які поки що розміщено по всіх розділах класифікації у вигляді спеціальних визначників з дефісом та з крапкою нуль.

-05 Особи (містять характеристики осіб в залежності від посади, роду діяльності, віку, статі тощо).

Спеціальні визначники розповсюджені тільки в одному або кількох розділах основної таблиці. Розрізняють спеціальні визначники за їхніми символами:

-1/-9 визначники з дефісом (крім – 0 Загальні визначники з дефісом), виконують аналітичну або диференціюючу функцію та служать для позначення елементів, компонентів, властивостей та інших ознак предметів, виражених основних індексом УДК.

.01/.09 визначники з крапкою нуль (але не 00) є визначниками більш широкого застосування. Вони містять такі характеристики, що повторюються, як аспект розгляду, діяльності, процеси, операції, машини та обладнання.

'1/'9 визначники з апострофом, на відміну від -1/-9, та .01/.09 є більш специфічними визначниками та виконують синтетичну або інтегруючу функцію, позначаючи складні поняття за допомогою складної нотації. В одних випадках вони наведені повністю у вигляді таблиць. В інших – утворюються з відповідних підрозділів основних індексів за допомогою паралельного підрозділу.

Для **наочності** спеціальні визначники виділяють вертикальною рисою на полях таблиць.

Спеціальні визначники використовуються в основній таблиці безпосередньо у розділі, в якому застосовуються.

8 Знаки УДК

УДК має великий набір знаків (символів). Їхнє основне призначення – фіксування відношень між поняттями, що відображені у документах, і утворення правильного пошукового образу, що забезпечує повноту та точність пошуку інформації.

Знак приєднання + (плюс) означає наявність у документі двох і більше незалежних одна від одної тем. Його застосовують для об'єднання як основних індексів, так і визначників. Знак має властивість зворотності. Це означає, що індекси зі знаком «плюс» можна писати у будь-якому порядку.

Знак приєднання не можна замінювати ні знаком поширення, ні знаком відношення. Знак «плюс» застосовують в усіх розділах таблиць УДК.

Знак поширення / (навісна риска) призначений для скорочення умовних позначень при збереженні логічності ділення і для узагальнення ряду послідовних індексів, які не мають у таблиці загального індексу. Застосування знака поширення веде до розширення значення індексу УДК. Завдяки цьому знаку відбувається злиття кількох окремих понять, які розміщені одне за одним, у загальне.

Цей вид об'єднання є незворотним.

Знак відношення : (двокрапка) об'єднує між собою індекси двох понять, взаємопов'язаних за суттю.

«Двокрапка» є потужним інструментом, проте досить невизначеним, бо вказує, що відбувається зв'язок, але не вказує ні на тип зв'язків, ні на їхню послідовність. Індекси з двокрапкою можуть бути зворотні.

Знак подвійного відношення :: (подвійна двокрапка) закріплює певний порядок двох і більше компонентів у складеному індексі, що робить його незворотним. Він має

важливе значення при машинних пошуках, при централізованій каталогізації.

Квадратні дужки [...] – знак, який використовують в усіх розділах УДК. За квадратні дужки виносять визначники, що є спільними для двох і більше індексів, а також виносять індекс, який повторюється.

9 Методика індексування за УДК.

Можливості УДК дозволяють систематизатору перейти від пасивного відшукування у таблицях індексу, адекватного змісту документа, до активного творення індексів, вільно комбінуючи елементи основної і допоміжних таблиць. Існують правила індексування за УДК.

Правило перше

Індексувати документ за його основним змістом. Наприклад, заробітна плата на будь-якому підприємстві буде 658.32 щодо конкретної галузі.

Правило друге

Враховуючи багатоаспектність УДК, необхідно чітко визначити предмет та аспект його розгляду. Наприклад:

Канали

- (аеродинаміка) 533.697.3
- (гідродинаміка) 532.537
- (гідрологія) 556.53
- (гідротехніка) 626
- Кабельні(будівництво) 692.77

Правило третє

Загальні визначники з дефісом -02, -03, -04, -05 не можуть використовуватись як самостійні індекси. Загальні визначники мови, форми, місця, народів та часу також не рекомендується використовувати як самостійні індекси. Проте

при організації спеціальних каталогів та картотек можливо використовувати їх як основні індекси, зокрема в картотечі за формою видань.

Правило четверте

При індексуванні документів рекомендується така послідовність пошуку індексу:

0/9 (індекс основної таблиці)

'1/'9 (спеціальні визначники з апострофом)

.01/.09 (спеціальні визначники з крапкою нуль)

-1/-9 (спеціальні визначники з дефісом)

-02 (загальні визначники властивостей)

-03 (загальні визначники матеріалів)

-04 (загальні визначники процесів)

-05 (загальні визначники осіб)

Правило п'яте

Утворення складних індексів. Складні індекси – це індекси, що утворюються сполученням основного індексу із загальним або спеціальним визначником, а також індекси, що утворюються за допомогою «косої риски (/). Для побудови складних індексів застосовують таку послідовність приєднання визначників до основного індексу або до спеціального визначника, який використовують як основний індекс:

1/9; .01/.09; -1/-9; -02, -03, -04, -05; (0...); (1/9); "...";
=...; (=...).

Наприклад:

622.341.1'17(477)"18"=112.2   Залізородна гірнична
промисловість – відходи – Україна – 19 століття – німецька
мова

Правило шосте

Утворення складених індексів. Складені індекси утворюють із двох і більше простих або складних індексів за допомогою знаків відношення та подвійного відношення. На перше місце ставиться індекс, який відображає основну тему документа. Індекси, що приєднуються за допомогою двокрапки тільки уточнюють, деталізують основне поняття. Наприклад:

621.74:669.2/8 Лиття кольорових металів, де...

621.74 Лиття

669.2/8 Металургія кольорових металів

Правило сьоме

Правило першого згадування. Якщо тема в цілому не може бути відображена одним індексом УДК, а лише кількома, то роботи загального характеру, в яких розглядається ця проблема, групуються під індексом, в якому тема згадується вперше, тобто під індексом найменшої абсолютної величини.

Наприклад:

Посібник з обробки металів отримає індекс 621.7(075), незважаючи на те, що для обробки металів є два індекси 621.7 Обробка в цілому та 621.91 Обробка різанням.

Правило восьме

Алгоритм практичного індексування за УДК. Процес індексування можна подати як перелік операцій (етапів), які виконуються послідовно:

- ознайомлення з назвою документа, авторами / упорядниками та галуззю їхньої діяльності, а також з анотацією;

- вивчення змісту документа;

- ознайомлення з переліком використаних джерел у документі;
- визначення головної та другорядних тем документа на основі відомостей, вивчених під час перших трьох етапів;
- виділення ключових слів, що відображають основну й другорядні теми документа;
- пошук відповідних рубрик УДК за поняттями в АПП (за допомогою ключових слів, що відображають тему документа);
- перевірка правильності відібраних з АПП рубрик (понять) у таблицях УДК, їхнє уточнення, вивчення верхнього ряду ієрархії рубрик (основного розділу / класу), до якого належать відібрані індекси й поняття; перевірка відповідності змісту обраної рубрики УДК темі документа, що індексується;
- побудова індексу УДК для документа на основі відібраних рубрик УДК із дотриманням правил індексування документів за УДК, а також з урахуванням відношень між поняттями, що відображають основну і другорядні теми документа;
- завершальна перевірка визначеного індексу УДК для документа.

